

PATRICK GOOSSENS & LIEVE MEIRESONNE
«Vlaanderen Niemandland 1914. Van gendarmen,
vrijwilligers en burgerwachten tijdens de eerste
oorlogsmaanden»
Leuven, Davidsfonds, 2009, 403 p.

De zomer van 1914 is een troep in de Europese herinnering – ook in België, te beginnen bij Cyriel Buysse's mooie gedenkschrift *Van een verloren zomer* uit 1917. Toen al begon het omkijken : naar hoe een wereldoorlog was uitgebroken midden in *la belle saison*, met alle ongeërdde beelden vanden : de elkaar kruisende kolonnen van oogstende en vluchtende boeren; de bruusk afgebroken vakanties en inderhaast aangetrokken uniformen.

Belgiës landsverdediging – met bijzondere aandacht voor de beide Vlaanderen en voor Brabant – in de weken tussen de inname van Brussel en de vorming van het IJzerfront vormt het onderwerp van *Vlaanderen Niemandland 1914*. Het boek is geschreven door een echtpaar biologen met een passie voor 1914-1918. (Patrick Goossens was van 2000 tot 2005 voorzitter van de *Western Front Association Belgium*, en gaf in 2007 bij het Davidsfonds het fotoboek *Verstild en versteend. Relicten*

uit *de Eerste Wereldoorlog* uit). Patrick Goossens en Lieve Meiresonne hebben onderzoek verricht in diverse archieven, onder meer het Moskou-archief van het Koninklijk Legermuseum in Brussel, zoals bekend een zeer dispaaraat fonds documenten, maar een *Fundgrube* voor de vasthoudende zoeker : zo vonden de auteurs er getuigenissen over het nemen van gijzelaars door het Duitse leger, na 1918 door Belgische rechters opgetekend en tijdens de nazi-bezetting in beslag genomen (p. 62). Verder maken de auteurs gebruik van Duitse regimentsgeschiedenissen, zowel in gepubliceerde vorm als uit het *Kriegsarchiv* in München. Andere bronnen omvatten documenten uit de stadsarchieven van Aalst, Gent, Ninove en elders, plaatselijke kranten uit 1914 zoals de *Aalsterse Volksstem*, het dagboek van de Gentse romanière Virginie Loveling en een paar dozijn lokale oorlogsgeschiedenissen. Het boek is rijk en met inzicht geïllustreerd, al had het aanbod aan streekkaarten, gezien de veelheid aan zeer lokale details, nog uitgebreider gekund. Tenslotte weet niet iederéén het dorpje Iddergem feilloos te situeren.

De studie is, logisch genoeg, chronologisch opgebouwd. Het geografische blikveld verschuift dan ook met de invallende legers mee van Brussel naar Aalst en Gent, gaat vandaar westwaarts (zowel naar Henegouwen – de titel van het boek ten spijt – als naar West-Vlaanderen) en keert dan terug naar Oost-Vlaanderen voor een blik op de verdragingsmaneuvers van het Belgische leger en de impact van de gevechten op de streek : de verwoesting van Dendermonde, begin september; de slachtpartij onder burgers in Aalst later

die maand; het treffen bij Edemolen (Nazareth) op 7 oktober 1914. Het boek eindigt bij de inname van Gent op 12 oktober 1914 en de terugtocht van het Belgische leger achter de IJzer. Tussen de regels door biedt het boek ook een kroniek van het zogeheten “*groupement Clooten*”, een detachement van zo’n twaalfduizend oudere troepen (vrijwilligers, rijkswachters, de fietserseenheid van de Brusselse burgerwacht). Het detachement stond onder leiding van de Brusselse luitenant-generaal Henri Clooten, een *ancien des anciens* die als jonge beroepsmilitair nog de bijna-veldtocht van 1870 in België had meegemaakt. Clooten werd op 24 augustus bij Koninklijk Besluit tot militair gouverneur van de nog onbezette gebieden benoemd. Zijn “*groupement*” steunde de verdragingsmaneuvers en terugtocht van het Belgische veldleger. Op 12 oktober vaardigde Clooten in Eeklo zijn laatste bevel uit : “Wanneer de vijand opdaagt, moet stap voor stap teruggetrokken worden”. De volgende ochtend werd de burgerwacht, en daarmee ook het “*groupement*”, door Minister van Oorlog Charles de Broqueville ontbonden. Een deel van de burgerwachten vervoegde het veldleger en trok mee terug achter de IJzer. Anderen probeerden naar Frankrijk of Engeland te ontkomen. En een deel ging, zoals Patrick Goossens en Lieve Meiresonne laconiek schrijven, “gewoon naar huis” (p. 375) – naar een bezet land, waarvan de landsverdediging zich tot een uiterste hoek had teruggetrokken.

Het is een interessant verhaal, zo tussen de Duitse inname van de hoofdstad tot de definitieve verplaatsing van het front naar de periferie. Terecht wordt een belangrijke plaats ingeruimd voor de

burgerwacht, dat typische product van een 19de-eeuwse Belgische notabelencultuur. Het boek biedt treffende details over vluchtelingenstromen, gedwongen troepenmarsen in de brandende zon, en de steeds aanwezige dreiging van extreem geweld tegen burgers. Zo was er de inname van het stadje Wetteren, waar de burgemeester in zondagspak de Duitse patrouille ontving en met zijn leven verantwoordelijk werd gesteld voor het behoud van de rust in zijn gemeente: “indien er ook maar één schot zou vallen”, schreef de patrouille-commandant, “zou de hele stad voor de gevolgen moeten instaan” (p. 65). Terecht hebben de auteurs het over een “bijna systematische terreur” vanwege de invallende legers (p. 11). Deze sloot, zelfs in die eerste dagen, een zekere pragmatische *modus vivendi* niet uit. Zo haastten de bewoners van de Moorselbaan in Aalst zich om, na een doortocht van Duitse cavalerie, de paardenmest te oogsten voor hun moestuintjes (p. 61). De auteurs hebben een goed oog voor het samengaan van geweld en dagelijks leven. Het is dan ook jammer dat de massamoorden in Leuven (p. 76-77) en Aalst (p. 272-273) zo slecht uit de verf komen.

Überhaupt slagen de auteurs er niet altijd in hun gegevens in een verhaal onder te brengen en te duiden. De veelheid van namen, cijfers en regimentsnummers wordt nergens ondergeschikt gemaakt aan enig analytisch narratief. De hele studie is trouwens zwak omkaderd: inleiding en conclusie ontbreken, zodat het gissen blijft naar het waarom van sommige keuzes. Het referentie-apparaat valt, ondanks het vele onderzoek, wat onzorgvuldig uit. Waar

komt, om maar één voorbeeld te noemen, de anecdoten vandaan over de Amerikaanse cameraploeg die in Aalst de gevechten kwam filmen (p. 271)? De voetnoten zijn soms verwarrend opgesteld, vooral waar ze archiefdocumenten betreffen. *Vlaanderen Niemandslaan 1914* is, kortom, een behartigenswaardig boek, dat met enig redactiewerk veel aan leesbaarheid zou hebben gewonnen.

Sophie De Schaepdrijver